

**Könczei György, Hernádi Ilona,
Kunt Zsuzsanna, Sándor Anikó (szerk.):
*A fogyatékoságtudomány a mindennapi életben***

Budapest, BME Tanárképző Központ, 2015

A Fogyatékoságtudomány a mindennapi életben című tankönyv 2015-ben jelent meg a TÁMOP-4.1.2 B2 pályázat támogatásával. Témáját tekintve hiánypótló kiadvány lehetne a hazai társadalomtudományban, de sajnos ezt a szerepet csak részben sikerül betöltenie.

A kötet egyik fő erénye az átfogósága, ám ez időnként a mélység rovására megy. Nem világos, hogy az olvasó ismeretterjesztő, történeti munkát tart-e a kezében vagy inkább tudományos igényű jegyzetet. A jelen könyvismertető célja áttekintést adni a könyv szerkezetéről és tematikájáról, és ezt követően röviden felvetni néhány kritikai észrevételt a kiadvány tartalmával, illetve a fogyatékoságtudomány lehetséges helyével és szerepével kapcsolatban.

A *Bevezetés* fejezet az „utca emberétől” idézve a fogyatékoság három sztereotíp megközelítését villantja föl, és ezt állítja szembe a fogyatékoságtudomány fölkészült és „kritikai gondolkodással megáldott/megvert művelőjének” nézőpontjával. A kötet céljaként pedig azt fogalmazza meg, hogy megmutassa „miként hat a fogyatékoságtudomány a szakmai elképzelésekre és a mindennapi gondolkodásra”.

A *Normális vagy? Dialógus a normalitásról* c. második fejezet a normalitás kérdését járja körbe párbeszédessé szerkezetben azzal a céllal, hogy az alapkategóriák „radikális megkérdőjelezése révén” bizonyítsa, hogy a „normalitás relatív”.

A harmadik fejezet a *Transzformációk a társadalomtörténetben és tudományunk történetében* címet viseli, és a diszkrimináció, a fogyatékoság emberi jogi modelljének alapját képező európai szociális jog gyökereit – egészen az Ótestamentumig visszanyúlva –, valamint az első és a második generációs jogokat tárgyalja. Az USA emberi jogi fejlődését, elsősorban az afrikai amerikai lakosság egyenlő jogokért és bánásmódért folytatott küzdelmét is áttekintik a szerzők. A fejezet – nagy vonalakban – felvázolja a „fogyatékoságtudomány” mint önálló diszciplína megjelenését és intézményesülését.

A kötet negyedik fejezete *A fogyatékoság fogalom alakváltozásait* mutatja be. A gondolatmenet kiinduló pontja, hogy a „fogyatékoság” az utóbbi évtizedek egyik legtöbbet változott társadalomtudományi fogalma, amelynek tartalmát a jogi, gazdasági és társadalmi környezet alapvető mértékben alakítja. A fejezet célja, hogy a fogyatékoság fogalmának eddiginél komplexebb megértését segítő gondolati térképet rajzoljon meg a fogyatékoság négy meghatározó modelljének, azaz a morális, medikális, szociális és emberi jogi modellnek a dekonstrukciójából felépített „poszt-

modellel”. A posztmodell lényege, hogy az eddigieknél összetettebb, „inhomogén és patchworkszerű” megközelítésmódot tesz lehetővé.

Az ötödik fejezet a *Kulturális antropológia és fogyatékoságtudomány* főbb paradigmái összekapcsolódásának történeti háttérébe és elméleti keretébe kínál betekintést azzal a céllal, hogy segítse a fogyatékosággal kapcsolatos hagyományos fogalmak és attitűdök „leleplezését, újraértelmezését és kibogozását”. A szerzők hangsúlyozzák, hogy az antropológiai kutatások segítséget jelenthetnek a megélt tapasztalatok feltárására, ugyanakkor fontos azok komplexitásának és folyamatosan változó természetének felismerése és elfogadása.

A hatodik fejezet középpontjában a *Magas támogatási szükséglettel élő emberek önrendelkezése* és annak támogatása áll. Ez a rész alapos áttekintést ad a témával kapcsolatos elméleti gondolkodásról, valamint annak gyakorlatban történő kíséréséhez/megvalósításához kapcsolódó kérdésekről és dilemmákról. A fejezetben kiemelt szerepe van az önreflexiónak, amelyet kérdések és feladatok is segítenek.

Az utolsó, hetedik fejezet a *Fogyatékoságtudomány és feminizmus* metszetében elhelyezkedő feminista fogyatékoságtudomány főbb gondolatait és a fogyatékosággal élő nők kirekesztésének mechanizmusait mutatja be a test és a nőiség – szexualitás és anyaság – vonatkozásában.

A kiadvány – különösen annak második felében szereplő fejezetek – kétségtelenül hasznos segédanyagot jelentenek nem csak a gyógypedagógus-, de a tágabb értelemben vett társadalomtudományos képzésben is. Ezek alaposan és világosan mutatják be a terület meghatározó gondolatait és irodalmát.

Mindazonáltal a kiadvány több szempontból is csalódást okoz. Ahogy korábban is utaltam rá, az általános és jogi fejezetek csupán nagy vonalakban mutatják be a témát, sokszor nagyon messziről – az ókorból és középkorból – indítva, ugyanakkor hanyagolva a közelmúltbeli irodalmat. Például a második és harmadik fejezetben a legújabb szakirodalmi és jogi hivatkozások is 2007-ből származnak (és ezek a szerzők saját művei), így ezek a részek már a megjelenés időpontjában (2015-ben) is idejét múltnak számítottak.

Kritikaként említhető az is, hogy bár a kiadvány célja a sztereotípiák lebontása és a kritikai gondolkodás ösztönzése, helyenként a szerzők is sztereotíp megállapításokat tesznek (lásd pl. a „nemtelen, anorexiásan sovány kinézet” divatossá válására vonatkozó megjegyzést a 2. fejezetben, de több hasonló megállapítás lenne említhető) és a tankönyv több fejezetét áthatja a „mi és ők” megközelítés. A kötet szerzői, a „fogyatékoságtudomány” beavatott művelői képviselik a „mi”-t, a világ „sajátos szegmensét” elfoglaló fogyatékos emberekkel és az „utca emberével” szemben.

Ellentmondásos az is, hogy a szerzők fogyatékoságtudományként hivatkoznak a *disability studies* fogalmára, holott annak pontosabb fordítása „fogyatékoságtudományok” lehetne, amely hívebben tükrözné annak eredeti tartalmát. Ebben a sajátos megközelítésmódban a „fogyatékoságtudomány” elvont, a fogyatékos embereket kirekesztő társadalmi és gazdasági folyamatoktól elzárkózó, önálló státusra törekvő tudományként jelenik meg, elszakadva a fogyatékoságtudományok által képviselt, helyi viszonyok közé ágyazott társadalomkritikától és aktivizmustól.